

Utjecaj masovnog turizma na Grad Trogir

Medić, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:216437>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

Tomislav Medić

Utjecaj masovnog turizma na Grad Trogir

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vuk Tvrтко Opačić

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2019.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

Utjecaj masovnog turizma na Grad Trogir

Tomislav Medić

Izvadak: Rad se bavi utjecajem masovnog turizma na Grad Trogir. Pojedinačno se analizira utjecaj na fizionomsku preobrazbu gradskog prostora, na socioekonomsku strukturu, na socio-kulturni aspekt Grada, tj. na kulturno djelovanje lokalnog stanovništva i na sami okoliš. Također je prikazan povijesni razvoj turizma na području Grada Trogira. U radu se još analizira turistički promet u razdoblju od 2000 .do 2018. godine.

37 stranica, 21 slika, 1 tablica, 17 literalnih navoda

Ključne riječi: turizam, masovni turizam, preobrazba, Grad Trogir

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Vuk Tvrtko Opačić

Tema prihvaćena: 10.05.2018.

Datum obrane: 20.09.2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Undergraduate Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

Impact of mass tourism on Town of Trogir

Tomislav Medić

Abstract: This paper is about the impact of the mass tourism on Town of Trogir. Partly, it deals with its impact on physiognomic transformation of the space of city, on socio-economic structure, cultural aspect of city and ecological environment. Its also shows the historical development of the tourism in the town of Trogir. Furthermore, this paper analyses tourism flow from the year of 2001 until 2018.

37 pages, 21 figures, 1 table, 17 literary quotation

Keywords: tourism, mass tourism, transformation, Town of Trogir

Supervisor: Vuk Tvrtko Opačić, PhD, Associate Professor

Undergraduated Thesis title accepted: 10/5/2018

Undergraduated Thesis defense: 20/9/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb,

Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

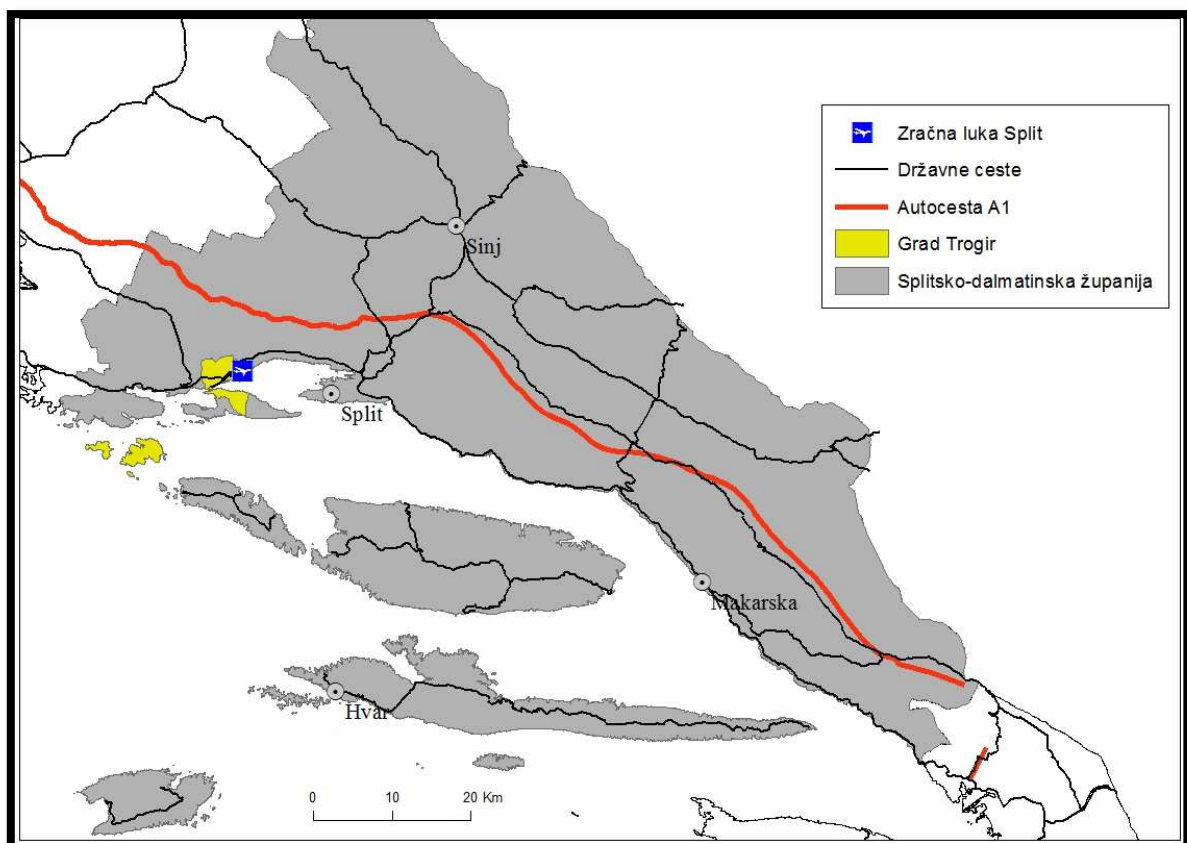
Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Metodologija	2
2. Atrakcijska osnova i oblici turizma u Gradu Trogiru	3
2.1. Atrakcijska osnova	3
2.2. Oblici turizma	7
3. Razvoj turizma u Gradu Trogiru	8
3.1. Pretfaza	8
3.2. Od 1850. do Prvog svjetskog rata	8
3.3. Između dva svjetska rata	9
3.4. Faza u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji	9
3.5. Faza nakon Domovinskog rata	11
4. Pokazatelji ukupnog turističkog prometa i smještajne ponude u Gradu Trogiru	13
5. Prostorne posljedice masovnog turizma u Trogiru	16
5.1. Fizionomska preobrazba	16
5.2. Socioekonomska preobrazba	21
5.3. Sociokulturna preobrazba	25
5.4. Utjecaji na okoliš	26
6. Zaključak	29
Popis literature i izvora	30
Literatura	30
Izvori	31
Internetske stranice	33
Popis slika i tablica	35
Popis slika	35
Popis tablica	37

1. Uvod

U ovom radu analizira se utjecaj masovnog turizma na Grad Trogir. Analizira se utjecaj na fizionomsku, socioekonomsku, sociokulturnu preobrazbu te utjecaj na okoliš. Pojam masovnog turizma odnosi se na vrstu turizma kojeg karakterizira veliki broj turista, organizirano putovanje, jeftin i jednostavan proizvod, paket-aranžmani agencija (URL 1). Masovni turizam u turističkoj destinaciji generira pozitivne i negativne posljedice. Cilj ovoga rada je proučiti i prikazati u kojoj mjeri se javljaju pozitivni i negativni aspekti masovnog turizma na prostoru Grada Trogira.

Trogir je smješten u Splitsko-dalmatinskoj županiji i to u njezinom priobalnom dijelu. Administrativno se dijeli na sedam gradskih naselja raspoređenih u dvije različite geografske cjeline. Otočnu cjelinu čine gradska naselja Veliki i Mali Drvenik na istoimenim otocima te gradska naselja Arbanija i Mastrinka na otoku Čiovu. Drugu geografsku cjelinu čini priobalno područje gdje su smještena gradska naselja Plano, Trogir, Žedno i Divulje (URL 2). Na slici 1. prikazan je položaj Grada Trogira unutar Splitsko-dalmatinske županije.

Sl. 1. Položaj Grada Trogira unutar Splitsko-dalmatinske županije

Izvor: URL 3

Promatrajući turističkogeografski položaj, Trogir ima izrazito povoljan položaj zahvaljujući samom smještaju Republike Hrvatske unutar europskog Mediterana kao najrazvijenije turističke regije svijeta. Izuzetno povoljan turističkogeografski položaj Hrvatske, pa tako i samog Trogira, očituje se u blizini gospodarski razvijenih (turistički emitivnim) zemljama (Austrija, Njemačka, Švicarska, Italija ...) te postojanju važnih turističkih tokova na teritoriju Hrvatske. Turističkom regionalizacijom Hrvatske Grad Trogir smješten je u turističkoj regiji Srednja Dalmacija.

1.1 Metodologija

U radu je korištena metoda deskripcije i to u uvodnom dijelu kada se prikazuje atrakcijska osnova i povijesni razvoj turizma na gradskom području. U ostatku rada koristi se metoda analize dostupne literature i izvora i metoda komparacije.

2. Atrakcijska osnova i oblici turizma u Gradu Trogiru

2.1. Atrakcijska osnova

Trogir je turistička destinacija koja svoj turistički razvoj temelji na atrakcijskoj osnovi koju definiraju različite prirodne i kulturne atrakcije prisutne na području grada. „Turistička atrakcijska osnova je čimbenik koji generira turističku potražnju za određenom destinacijom (uz receptivne i prometno-komunikacijske čimbenike turističke ponude) kao funkcionalnom cjelinom“ (Kušen, 2002, prema Stipanović, 2015, 655).

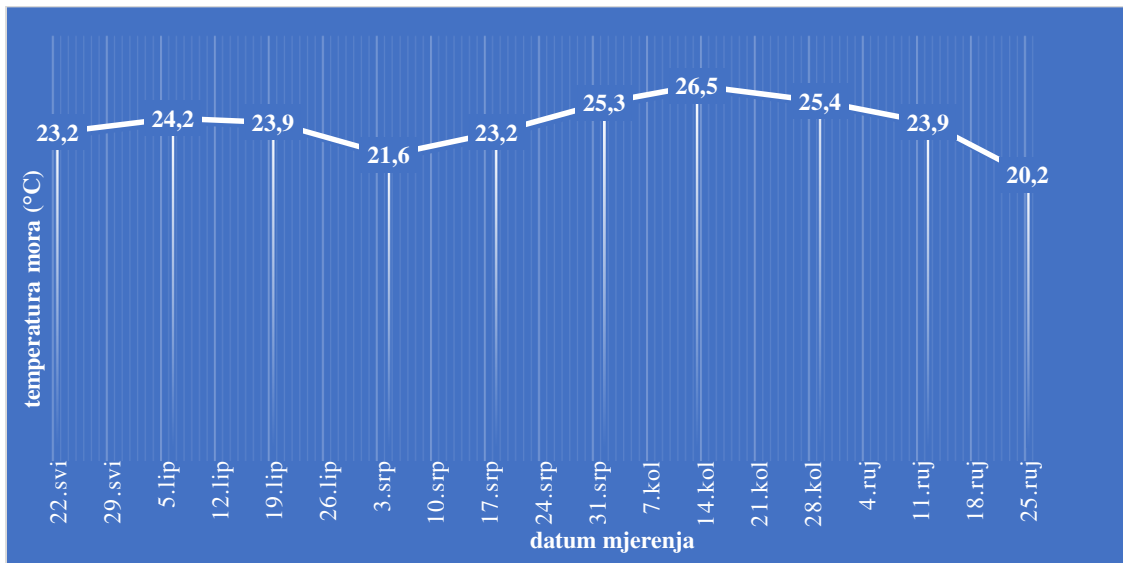
„Turističke atrakcije su temeljni turistički resursi neke turističke destinacije koji uvjetuju njezinu turističku ponudu te razvoj turizma uopće“ (Kušen, 2002, prema Pupek, 2017, 19). S druge strane, turistički resursi su dobra koja se mogu gospodarski iskoristiti. „Dio su cjeline razvoja određenog geografskog područja, a bogatstvo resursima komparativna je prednost u turističkom i gospodarskom razvoju. Cjelokupna ponuda destinacije u turizmu temelji se na atraktivnim svojstvima resursa kojima raspolaže“ (Kušen, 2001, 6).

„Atrakcije određene destinacije, kako bi dobile epitet turističke, moraju zadovoljavati tri osnovna kriterija, a to su: postojanje zanimanja turista, postojanje turističkog resursa i postojanje distinktivne vrijednosti resursa radi koje turistički resurs motivira turiste na posjet destinaciji“ (Kušen, 2002, prema Stipanović, 2015, 655).

„Resursi koje dijelimo na prirodne i kulturne moraju imati obilježja koja zadovoljavaju određene standarde u okviru estetske, kulturne, ekološke i prirodne vrijednosti. Osim tih komponenti prostora, turistička destinacija mora razvijati i svoje receptivne (smještajne kapacitete, sportsko-rekreativne sadržaje, trgovačke sadržaje itd.) i prometne kapacitete (prometnice, zračne i pomorske luke itd.)“ (Magaš i dr., 2018). S obzirom na to da navedeni kapaciteti zauzimaju velike prostorne površine, potrebno je ustvrditi nosivost prostora same turističke destinacije kako ne bi došlo do saturacije i degradacije.

Promatrajući prirodne resurse grada Trogira, prvenstveno treba spomenuti more kao najvažniji prirodni resurs Grada. More je kompleksni prirodni resurs koji u svrhu turističke atrakcije određene turističke destinacije možemo promatrati s dva aspekta. „Prvi je more kao prirodna turistička atrakcija i dio kulturnog krajolika, a drugi je more kao turističko-rekreacijski plovni put“ (Vojnović, 2017, 58). „Važne karakteristike mora, kada govorimo o moru kao dijelu kulturnog krajolika, su njegova boja i prozirnost. Boja mora koja se smatra turistički privlačnom, a ujedno je boja mora trogirskog akvatorija, je modra“ (Vojnović, 2017, 54).

Nadalje, promatrajući more kroz njegove rekreacijske karakteristike, more predstavlja pogodnost za razvoj kupališnog turizma. Osim već navedenih karakteristika mora (boja i prozirnost), za razvoj kupališnog turizma važna je i temperatura mora. „Uzima se da najniža temperatura mora za kupanje mora biti u rasponu od 15 do 20 °C“ (Vojnović, 2017, 59). Prosječna temperatura mora trogirskog akvatorija za vrijeme turističke sezone je 23,7 °C, što je veoma povoljno za razvoj kupališnog turizma. Na slici 2. prikazana je srednja temperatura mora trogirskog akvatorija od 22. svibnja do 25. rujna 2018. godine.

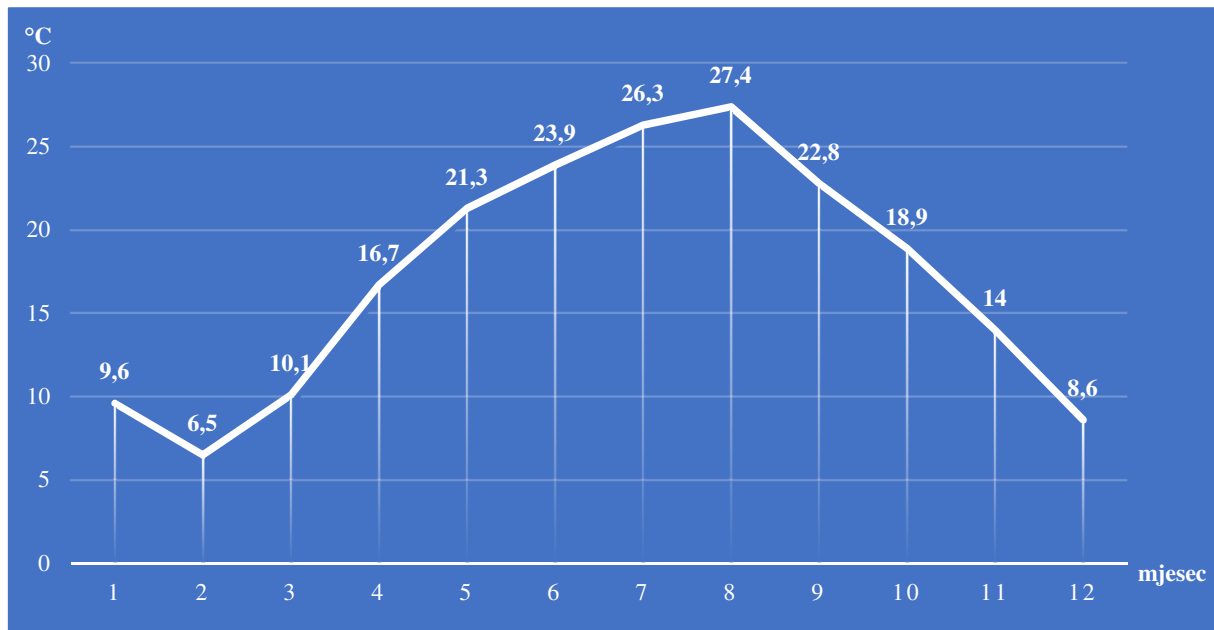

Sl. 2. Temperatura mora trogirskog akvatorija mjerena za vrijeme određenih datuma u periodu od 22. svibnja do 25. rujna 2018. godine

Izvor: URL 4

Osim mora, jedan od trogirskih turističkih aduta su i čiste plaže koje se nalaze na otočnom dijelu grada, točnije na Velikom i Malom Drveniku. Kako je obalni dio kopna poprilično izgrađen, došlo je do nedostatka kvalitetnih plaža za kupanje. Razvedenost obale također se ubraja u privlačne prirodne turističke resurse, jer ona privlači veliki broj nautičara koji su u konstantnoj potrazi za novim uvalama.

Uz sve navedeno, svakako valja spomenuti i klimu ovoga prostora koja je jedan od važnijih čimbenika razvoja turizma i privlačnosti neke destinacije. Naime, zahvaljujući povoljnom prirodnogeografskom položaju, Trogir ima suhu mediteransku klimu koja se smatra najatraktivnijom vrstom klime za razvoj kupališnog turizma (Vojnović, 2017, 34). Na slici 3. prikazane su srednje mjesečne temperature u Trogiru tijekom 2018. godine.

Sl. 3. Srednje mjesečne temperature u Trogiru tijekom 2018.godine

Izvor: URL 5

Navedene prirodne turističke atrakcije možemo okarakterizirati kao atrakcije međunarodnog značaja visoke atraktivnosti. Na gradskom području nalaze se još prirodne atrakcije nacionalnog i lokalnog značaja srednje i niske atraktivnosti, a to su posebni ihtio-ornitološki rezervat Pantana i spomenik parkovne arhitekture Park Garagnin. Pantana je malo močvarno područje smješteno istočno od Trogira, u kojem egzistira zaseban ekosustav zahvaljujući miješanju slatke i slane vode. Kao takav, idealan je za staništa mnogih ptica, riba i biljaka, čime je privlačan ljubiteljima prirode (URL 6). Kulturne atrakcije Grada odnose se na kulturno-povijesnu baštinu, prvenstveno romaničko-gotičkog perioda. Glavnina kulturno-povijesne baštine nalazi se u staroj gradskoj jezgri koja je zbog svoje iznimne vrijednosti uvrštena je na UNESCO-ovu listu svjetske kulturne baštine 1997. godine. Na slici 4. prikazana je stara gradska jezgra Grada Trogira.

Sl. 4. Stara gradska jezgra Trogira

Izvor: URL 7

Kulturne atrakcije možemo podijeliti u dvije kategorije, u materijalnu kulturnu baštinu koju čini svjetovna i crkvena materijalna baština i u nematerijalnu kulturnu baštinu. Predvodnik crkvene kulturne materijalne baštine, koji ima međunarodni značaj, svakako je katedrala sv. Lovre, po kojoj je Trogir prepoznatljiv i čiji je sastavni dio Radovanov portal, najznačajniji srednjovjekovni portal u ovom dijelu Europe. U staroj gradskoj jezgri, osim katedrale, nalazi se još i desetak crkava i samostana nacionalnog i lokalnog značaja. Neke od njih su crkva sv. Ivana Krstitelja, crkva sv. Barbare te samostan i crkva sv. Nikole. U crkvenu baštinu spadaju i Galerija Svi Sveti i zbirka „Kairos“.

Svjetovnu kulturnu materijalnu baštinu uglavnom čine brojne kuće, palače i vile plemićkih obitelji od kojih svaka ima obilježja tih istih obitelji u vidu natpisa i grbova. Palača obitelji Ćipiko najpoznatiji je primjerak koji se nalazi na glavnom gradskom trgu preko puta katedrale. Na spomenutom trgu nalaze se i druge dvije važne svjetovne građevine, gradska loža iz 14. stoljeća (u kojoj se nalazi reljef hrvatskog bana Petra Berislavića, rad Ivana Meštrovića) i kneževa palača koja danas služi kao zgrada gradske uprave. Osim civilnih građevina, na prostoru gradske jezgre nalaze se i važne vojne građevine među kojima je najpoznatija i najatraktivnija kula Kamerlengo, čiji najstariji dio datira iz 14. stoljeća, a građena je za smještaj mletačke vojske. Građevine koje čine pročelje gradske rive nekoć su imale ulogu obrambenih zidina. Od nematerijalne kulturne baštine valja spomenuti klapsko pjevanje te mediteransku kuhinju. Naime, jedno i drugo se nalazi na popisu nematerijalnih dobara upisanih na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (URL 8).

2.2. Oblici turizma

Najzastupljeniji oblik turizma u Trogiru jest ljetni kupališni turizam. Takav oblik turizma karakterizira masovnost, sezonalnost i uniformirana ponuda koja se sastoji od „sunca i mora“ (Kovačević, 2018). Na gradskom području zastupljeni su još i selektivni oblici turizma među kojima treba istaknuti kulturni turizam. „Kulturni turizam uključuje posjete kulturno-povijesnim znamenitostima, muzejima, manifestacijama i festivalima, sakralnim i profanim te sličnim objektima“ (Tomljenović, Boranić Živoder, 2015, 9). „Postoje tri glavna tipa kulturnih turista, od kojih su najzastupljeniji u Trogiru oni kulturni turisti kojima kultura nije bitan motiv posjete neke destinacije, ali će tijekom boravka posjetiti najbolje reklamirane kulturne atrakcije u destinaciji“ (Kovačević, 2018, 26). Od ostalih selektivnih oblika zastupljeni su nautički turizam i kamping turizam.

3. Razvoj turizma u Gradu Trogiru

Razvoj turizma u Trogiru možemo podijeliti u pet faza. Faze su određene prema načinu putovanja, obilježjima turista i prema motivima putovanja. „Na temelju toga razlikujemo pretfazu, fazu od 1850. do Prvog svjetskog rata, između dva svjetska rata, faza u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i faza nakon Domovinskog rata“ (Lickorish, Jenkins, 2006, prema Dobrovoljski, 2013, 16).

3.1. Pretfaza

U pred turističkoj fazi koja je trajala do 1850. godine, dominantan je utjecaj povjesničara, putopisaca, geografa, kroničara i dr. koji su u svojim publikacijama i ispravama opisivali karakteristike i značaj pojedinih gradova. Grad Trogir nije iznimka, dapače njegovo značenje u sklopu europske civilizacije i kulture opisivano je od razdoblja antike kada ga u svojim djelima spominju Plinije, Strabon, Ptolomej i Peuntinger, poznati antički i kasniji putnici-pisci, povjesničari, kroničari. Interes za gradom ne jenjava ni nakon antike, nego se on nastavlja i u srednjem vijeku, kada ga u svojim radovima obrađuje francuski protohumanist Adam, te plejada istraživača i povjesničara u novom vijeku: Palladio, Canaleto, Clerisseau, Jackson i drugi tijekom 16. i 17. st. Posjećuju ga i brojne stranice mu posvećuju putopisci i kroničari Spoon i Wheler (17.st.), a potom Farlati, Cassas i Lavala te biskupi Manola i Fortis (18.st.), koji uz drevni grad opisuju i rustične ljepote njegova priobalja i zaleđa (URL 9).

3.2. Od 1850. do Prvog svjetskog rata

Početnu fazu karakterizira razvoj turizma u pravom smislu riječi. Da bismo bolje razumjeli razvoj turizma u gradu Trogiru u ovoj fazi važno je imati uvid u gospodarsko i prometno stanje Dalmacije, ali i Europe općenito. Naime, u Europi, točnije u njezinom zapadnom dijelu, tijekom 19. st. dolazi do naglog gospodarskog napretka koji se temeljio na novim tehničkim dostignućima u području industrije i prometa. Dolazi do rasta prihoda, ali i povećanja slobodnog vremena što je dovelo do mogućnosti organiziranja masovnijih putovanja. Ondašnji turisti putuju u inozemstvo prije svega u ostale europske zemlje radi odmora, razonode i radoznalosti (Gyr, 2010). U to vrijeme karakteristična je dominacija željeznice kao prijevoznog sredstva, koja postaje i najvažniji tehnički faktor pri povećanju broja turista i preduvjet njihove prostorne ekspanzije. Sredinom 19. st. primorska mjesta postaju ciljane odredišta za ondašnje turiste zbog zdravstvenih svojstava morske vode.

Čitava Dalmacija, pa tako i trogirsko područje, tijekom 19. st. bila je u teškom gospodarskom stanju zbog svoje kopnene prometne izoliranosti i nepostojanja industrije. Njeno je stanovništvo kroz cijelo 19. st. većinom bilo zemljoradničko, a poljoprivreda je stalno bila glavna baza njena gospodarstva (Šetka, 2018). Zbog nerazvijenih kopnenih prometnica, a naročito željeznice Trogir se oslanjao na brodski promet, točnije parobrodarstvo.

U takvim sveopćim uvjetima posjet cara Franje Josipa 1874. godine gradu pokrenuo je ozbiljnije turističke aktivnosti i revitalizaciju turističkih atrakcija. Revitalizacija se prvenstveno odnosila na povijesnu baštinu te objekte komunalne i javne infrastrukture što je bilo preduvjet za turistički razvoj. Otvara se prvi turističko-ugostiteljski objekt „ Tomić “ sa spavaćim sobama 1893., a 1906. godine se otvaraju i prvi gradski hoteli „Bellevue“ i „Central“ (URL 9). Godina 1912. je važna jer se tada prvi puta trogirski turistički potencijal predstavio na nekom sajmu i to u centru monarhije Beču (URL 9).

3.3. Između dva svjetska rata

U međuratnom razdoblju Srednja Dalmacija dobiva dugo iščekivanu željezničku prugu. Naime, 1925. godine pruga je izgrađena do Splita. Taj događaj označava početak bolje kopnene prometne povezanosti Srednje Dalmacije, uključujući i grad Trogir, sa emitivnim turističkim centrima.

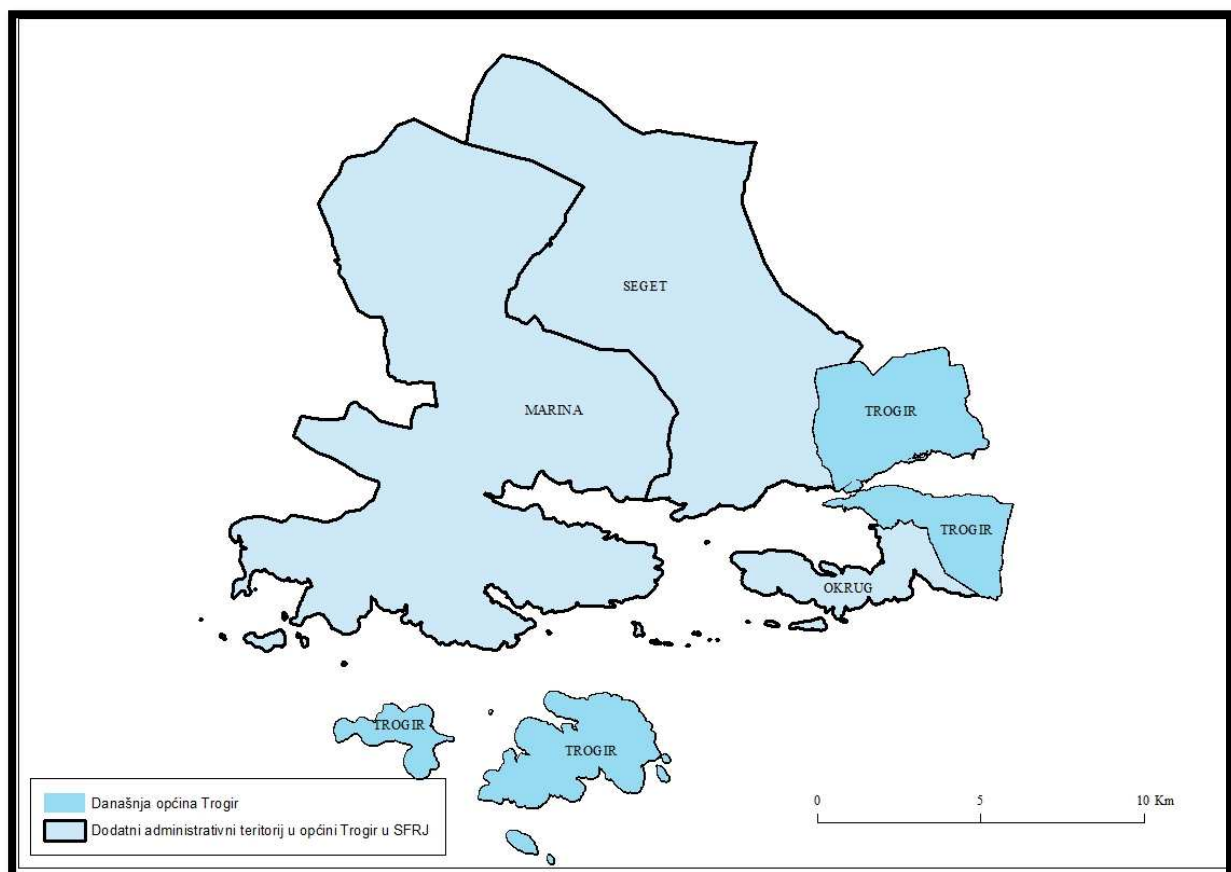
Ova faza je važna u marketinškom pogledu jer tada dolazi do tiskanja prvih turističkih vodiča: „Trogir i njegovi spomenici“ (1934.) i „Trogir: vodič po njegovoj historiji umjetnosti, i životu“ (1936.) (Radić, 2001). Sve intenzivnija turistička kretanja rezultiraju formiranjem prvih turističkih udruga: Društva za uljepšavanje grada (1928.) i Društva za unapređenje turizma (1936.), koje po osnutku izdaje poznati vodič „O historiji, umjetnosti i životu Trogira“ iz pera vrsnog hrvatskog povjesničara Trogirana dr. don. Ivana Delalle (URL 8). Iste godine Trogir i njegovi spomenici doživljavaju međunarodnu promociju postavljanjem reljefa Kairosa, gradskog simbola, na ulaz stadiona berlinskih Olimpijskih igara, prezentirajući svijetu bogate kulturno turističke vrednote Trogira (URL 9).

3.4. Faza u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji

Poslijeratnu SFRJ zahvaćaju procesi industrijalizacije i urbanizacije koji dovode do povećanja životnog standarda. Državne vlasti uviđaju golemi potencijal turizma za razvitak gospodarstva u cjelini te stoga potiču gradnju smještajnih kapaciteta te potiču turistička kretanja, a naročito domaća. Takav nekontrolirani razvoj koji je obilježila kvantiteta, a ne kvaliteta receptivnih

kapaciteta uzrokovao je privlačenje turista slabije financijske moći. Nadalje, grade se državna odmarališta na jadranskoj obali koja su služila za odmor radnika iz čitave države (Stanić i Duda, 2011). Dolazi do povećanja broja domaćih turista. Država je vodila politiku pretvaranja radnika u turista: „Potrebna je stoga bila masovnost, a kako svi građani nisu sebi mogli priuštiti uživanje u komercijalnom smještaju te tako postati turistima, država, sindikati i druge organizacije na razne su načine podupirali sustav socijalnog turizma čija su ključna prednost bile niže cijene“ (Škara, 2016).

Prije objašnjavanja turizma grada Trogira u ovakvim uvjetima u socijalističkoj Jugoslaviji i Europi, važno je napomenuti da se ondašnji administrativni teritorij Trogira razlikovao od današnjeg. Naime, u sastavu ondašnje općine Trogir bile su i današnje općine Seget, Marina i Okrug. Takvim povećanim teritorijalnim obuhvatom povećala se i atrakcijska osnova Trogira za vrijeme SFRJ. Na slici 5. prikazan je administrativni teritorij općine Trogir za vrijeme SFRJ i u današnjem vremenu.

Sl. 5. Općina Trogir za vrijeme SFRJ

Izvor: URL 3

Politika masovnog turizma nije zaobišla ni Trogir koji svoj intenzivniji poslijeratni turistički razvoj bilježi nakon 60-ih godina prošlog stoljeća. „Uz već postojeće smještajne kapacitete grade se i novi: hotel „Jadran“ u Segetu Donjem, motel „Trogir“ i autokamp „Rožac“ na otoku Čiovu“ (Butković Mićin, 2019, 97). Raste broj privatnih smještajnih jedinica. Osim ulaganja u receptivnu infrastrukturu, 1963. godine osniva se i Turistički savez općine Trogir. „Najvažnije ulaganje u smještajne kapacitete zbilo se 1971. godine kada se na prostoru Segeta Donjeg gradi suvremeni hotelski kompleks „Medena“ (Butković Mićin, 2019, 98). Kompleks je sadržavao brojne sportsko-rekreacijske sadržaje. Daljnje proširenje kompleksa 80-ih godina 20. stoljeća, omogućilo je prihvat više tisuća turista u ovoj turističkoj zoni. „Pozitivan efekt za taj kompleks, ali i za Trogir, izazvao je prihvat sudionika 7. mediteranskih igara 1979. godine“ (Butković Mićin, 2019, 98).

Ove procese prati odgovarajuće marketinško predstavljanje Trogira na svjetskom turističkom tržištu, tiskanje brojnih turističko-kulturoloških monografija i vodiča, te sličnih promotivnih publikacija u autorstvu eminentnih hrvatskih povjesničara i znanstvenika (Dr. sc. Cvito Fisković, prof. dr. Ivo Babić, prof. dr. Stanko Geić, prof. Mirko Slade Šilović....) (URL 9). Stara gradska jezgra poprima svojevrсна obilježja pozornice, jer se u njoj odvijao veliki broj domaćih i stranih kulturno-turističkih manifestacija. Svakako su najpoznatiji „Trogirsko ljeto“, „Modifest International“, „Jadranski susreti“, „Međunarodni festival tenora“ i brojni drugi. Ovaj period obilježilo je kulminiranje afirmacije Trogira kao atraktivne turističke destinacije i to njegovim uključenjem u UNEP-ov popis 100 povijesnih jezgri Mediterana 1987. godine (URL 9).

3.5. Faza nakon Domovinskog rata

Domovinski rat prekinuo je dotadašnji rast i razvoj turizma. Gubi se konkurentnost na međunarodnom tržištu. Smještajni kapaciteti za vrijeme rata služili su kao prihvatilišta za ratne izbjeglice. Većina tih kapaciteta je devastirana, što je najbolje vidljivo na primjeru motela „Trogir“. Posljedice tog devastiranja uočljive su na slici 6.

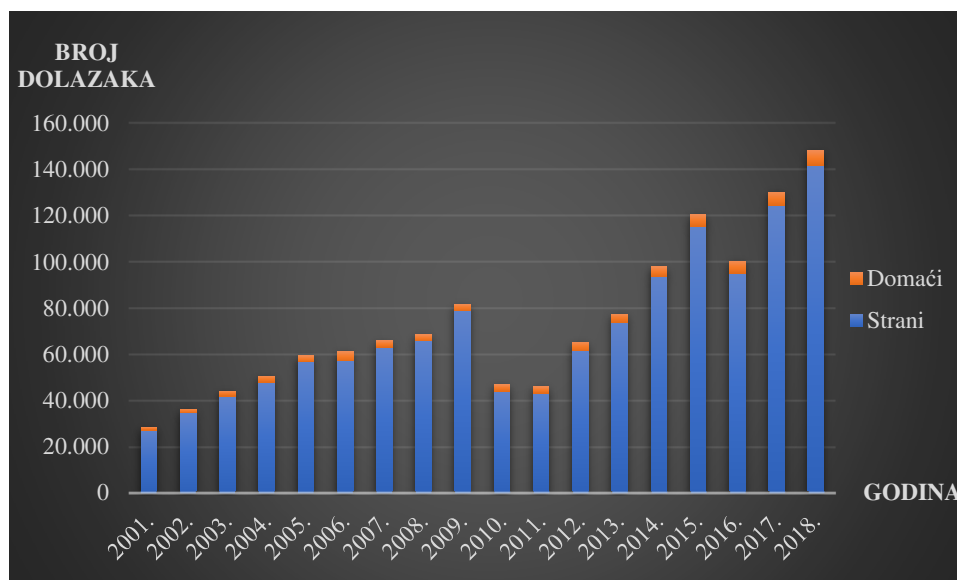
Sl. 6. Motel Trogir nakon devastiranja

Izvor: URL 10

Dolazi do promjene u administrativnom ustroju Republike Hrvatske i time Grad Trogir gubi svoje velike dijelove teritorija. To je uzrokovalo smanjivanje receptivne i atrakcijske osnove grada. Nakon rata se ubrzano revitaliziraju turistički tijekovi uzrokujući dobre turističke rezultate u poslijeratnim godinama. Uvrštavanje povijesne jezgre Trogira na popis UNESCO-ve kulturne baštine 1997. godine vratilo je Grad na kartu atraktivnih međunarodnih turističkih destinacija. Taj događaj popratilo je povećanje stranog ulaganja u turističke kapacitete uslijed razvijanja privatne poduzetničke klime, kako u Hrvatskoj, tako i u gradu Trogiru.

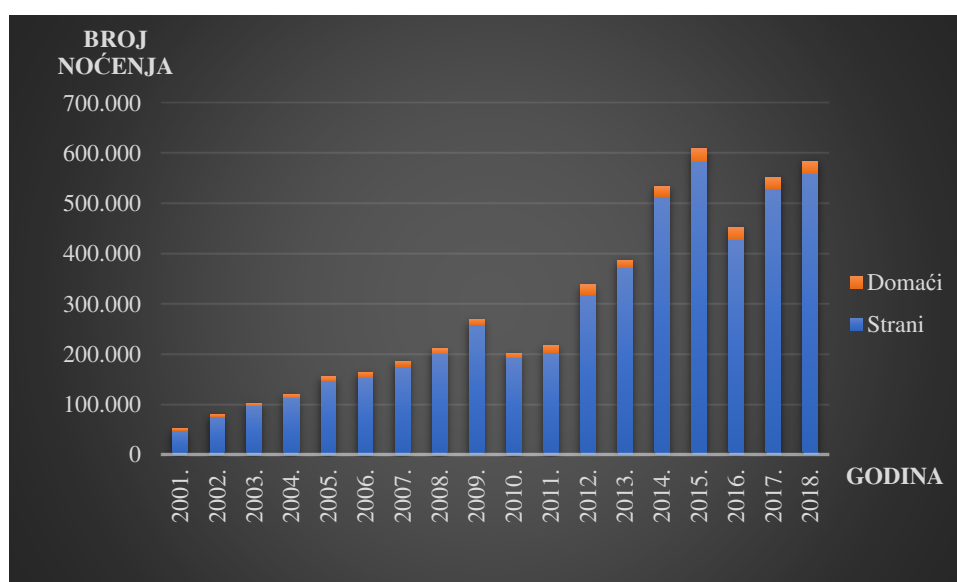
4. Pokazatelji ukupnog turističkog prometa i smještajne ponude u gradu Trogiru

Osnovni kvantitativni pokazatelji razvoja turizma neke turističke destinacije su broj postelja (u tisućama), broj turističkih dolazaka (u tisućama), broj noćenja (u tisućama), prosječni broj noćenja po postelji i prosječni broj noćenja po dolasku turista (URL 11). Na slikama 7. i 8. prikazana je struktura dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista u gradu Trogiru.

Sl. 7. Struktura dolazaka domaćih i stranih turista u Gradu Trogiru 2001. – 2018. godine

Izvor: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19.

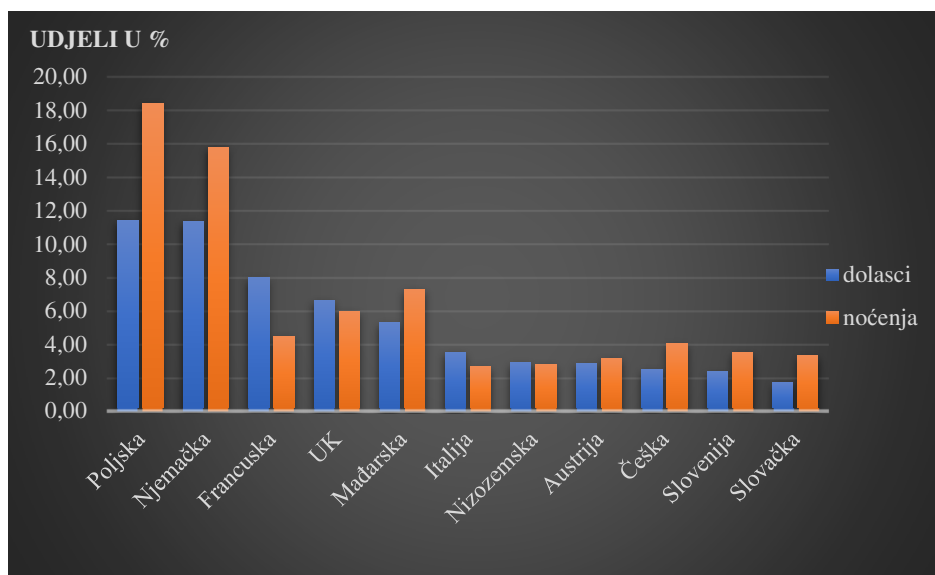

Sl. 8. Struktura noćenja domaćih i stranih turista u Gradu Trogiru 2001. – 2018. godine

Izvor: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19.

Promatrajući dolaske i noćenja stranih turista uviđa se kontinuirani rast od 2001. do 2010. godine, kada dolazi do pada istih zbog globalne financijske krize iz 2008. godine. S druge strane, dolasci domaćih turista u istom periodu variraju, tako da imamo kratke periode rasta koje pak zamjenjuju kratki periodi pada. Kada uspoređujemo utjecaj globalne financijske krize na broj dolazaka domaćih i stranih turista, uviđa se kako je taj utjecaj više doprinio padu broja dolazaka stranih turista nego domaćih. „To je posljedica toga što je svjetska ekonomska kriza utjecala na to da se turistička potražnja okrenula domaćoj ponudi i bližim destinacijama kako bi se smanjili troškovi putovanja“ (Fejzuloska, 2016, 25). „Iako ekonomska kriza i recesija u svijetu i u Hrvatskoj izravno utječe na smanjenje određenih ekonomskih učinaka turizma, pokazalo se da se turizam brže oporavlja od drugih djelatnosti“ (Fejzuloska, 2016, 34). Od 2011. godine pa do danas bilježi se kontinuirani rast dolazaka i noćenja stranih turista, sa iznimkom 2016. godine kada dolazi do velikog pada koji je rezultat naglog smanjenja BDP-a po glavi stanovnika u glavnim emitivnim državama (URL 12). Nakon 2011. godine dolasci domaćih turista kontinuirano rastu, sa iznimkom 2013. godine kada dolazi do pada uslijed smanjenja BDP-a po glavi stanovnika u Republici Hrvatskoj (URL 12).

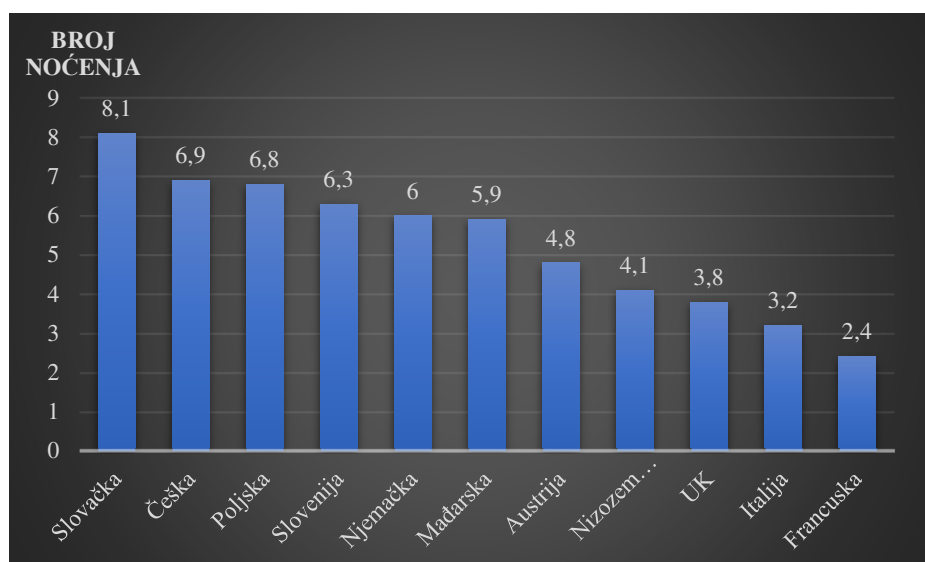
Na slici 9. prikazan je udio stranih turista glavnih emitivnih zemalja u ukupnom broju dolazaka i noćenja svih stranih turista.

Sl. 9. Struktura dolazaka i noćenja stranih turista u Gradu Trogiru prema glavnim emitivnim državama 2017. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017., Statističko izvješće 1617, DZS, Zagreb, 2018.

U strukturi dolazaka i noćenja stranih turista u Gradu Trogiru vidljiva je dominacija srednjoeuropskih država. Naime, od jedanaest glavnih emitivnih država, sedam ih je iz srednjoeuropske regije. Blizina Trogira navedenoj regiji jedan je od glavnih razloga toj pojavi. Zanimljiv je visoki udio Britanaca i Francuza, koji su se smjestili na trećoj i četvrtoj poziciji po broju dolazaka, a razlog tome je što Trogir, kao turistička destinacija, sadrži obilježja koja privlače britanske i francuske turiste. Naime, Britance privlače kulturne znamenitosti te sunce i more, Francuzi preferiraju privatni smještaj, a zajedničko im je što daju prednost zrakoplovnom prijevozu pred ostalim oblicima putovanja (URL 13). Poljaci i Nijemci su najbrojniji turisti u Trogiru, a dolaze privučeni suncem, morem i mediteranskom klimom te pretežno koriste privatni smještaj (URL 13). Na slici 10. prikazan je prosječni broj noćenja stranih turista prema glavnim emitivnim državama.

Sl. 10. Prosječni broj noćenja stranih turista u Gradu Trogiru prema glavnim emitivnim državama 2017. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017., Statističko izvješće 1617, DZS, Zagreb, 2018.

Na slici 10. vidljivo je da najveći prosječni broj noćenja ostvaruju turisti iz emitivnih država koje se nalaze relativno blizu Republike Hrvatske. Naime, turisti iz tih država imaju manje putne troškove kako bi došli do Trogira, pa samim time imaju više sredstava koje mogu trošiti na veći broj noćenja. Problem koji proizlazi iz ovakve strukture je taj što turisti iz država koje ostvaruju najveći prosječni broj noćenja (Slovačka, Češka, Poljska, Slovenija) u prosjeku troše 66 € dnevno, dok turisti iz država koje ostvaruju najmanji prosječni broj noćenja (Francuska, Italija, UK i Nizozemska) u prosjeku troše 97 € dnevno (URL 14).

5. Prostorne posljedice masovnog turizma u Trogiru

5.1. Fizionomska preobrazba

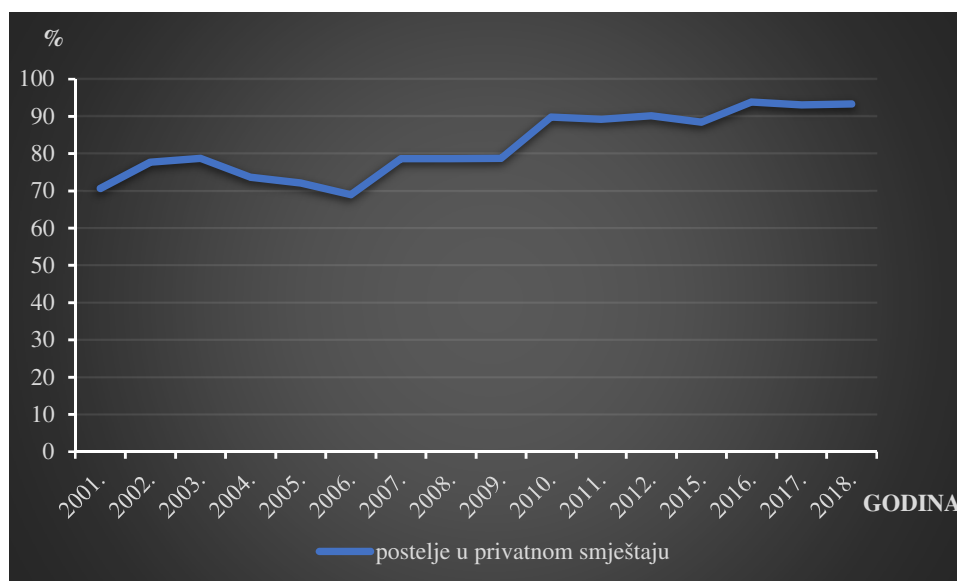
Utjecaj turizma na određeni prostor najlakše je uočljiv u njegovoj fizionomskoj preobrazbi. Kada govorimo o fizionomskoj preobrazbi uvjetovanom turističkim utjecajem kroz izgradnju turističke infrastrukture, ona je izostala u većem obimu na gradskom području. Dva su razloga za tu pojavu. Naime, trogirsko područje izvan stare gradske jezgre karakterizira urbanizacija započeta 60-ih godina 20. st. (period razvoja masovnog turizma) uvjetovana litoralizacijom potaknutom razvojem industrije i to prvenstveno brodogradnje. Turistički utjecaj u tom razdoblju nadjačan je procesom industrijalizacije. Gradski prostor koji je imao kapacitete za izgradnju povećane turističke infrastrukture, kao što su hotelski kompleksi, zauzet je stambenim naseljima i privatnim kućama. Posljedica toga je izostanak izgradnje turističke infrastrukture većih površina. Tek su motel „Trogir“ i ACI marina Trogir svjedoci utjecaja turizma na trogirsko područje kada govorimo o fizionomskoj preobrazbi prostora izgradnjom turističke infrastrukture.

Drugi razlog leži u činjenici da je prostorni obuhvat općine Trogir u vrijeme pojave masovnog turizma, kao što je već navedeno u radu, bio drugačiji nego u današnje vrijeme. U tom periodu na području Segeta, danas samostalne općine, izgradio se hotelski kompleks „Medena“ koja je bila dostatna za veliki broj turista.

Promatrajući fizionomsku preobrazbu izgradnjom ostale infrastrukture, vidljiv je značajniji utjecaj turizma na gradski prostor. Najreprezentativniji primjer, ali i ujedno i najrecentniji primjer, je novi most koji spaja kopno i otok Čiovo. Naime, povećanjem broja turističkih dolazaka iz godine u godinu, povećava se i cestovni promet koji, naročito u ljetnim mjesecima kada je broj dolazaka najveći, stvara veliki pritisak na stari most koji se generira u velikim prometnim gužvama koje onemogućavaju normalnu prometnu povezanost kopna i otoka. Isto tako, valja napomenuti kako cesta koja vodi do starog mosta prolazi kroz staru gradsku jezgru i promet koji se njome odvija, bukom i vibracijama koje proizvodi negativno utječe na stare građevine. Zbog svega toga, izgradnja novog mosta koji će rasteretiti stari bila je nužnost.

Utjecaj turizma na gradsko područje vidljiv je i u transformaciji korištenja postojećih građevina. To se odnosi na apartmanizaciju postojećih privatnih stambenih objekata i na prenamjenu objekata u staroj gradskoj jezgri. Obje pojave svoj zamah dobivaju nakon Domovinskog rata, kada počinje novi val masovnog turizma na gradskom području.

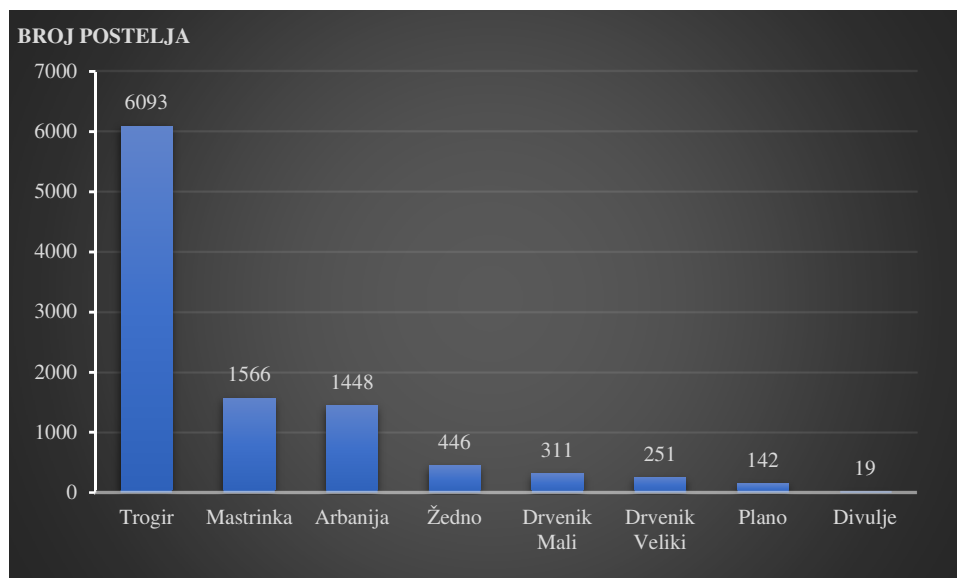
Kada je apartmanizacija u pitanju, utjecaj masovnog turizma najuočljiviji je u otvaranju većeg broja privatnih soba za iznajmljivanje u stanovima, kućama u staroj jezgri, što je prikazano na sljedećoj slici 11.

Sl. 11. Udio postelja privatnog smještaja u ukupnom broju postelja u gradu Trogiru od 2001. – 2018. godine

Izvor: 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19

Visoki udio postelja privatnog smještaja, koji je prikazan na slici 11., jasan je pokazatelj koliko je proces apartmanizacije, kao posljedica masovnog turizma, zahvatio Trogir. Analiziranjem prostornog smještaja privatnih kapaciteta po gradskim naseljima možemo definirati koja su gradska naselja najzahvaćenija procesom apartmanizacije. Na slici 12. prikazan je broj postelja u naseljima u okviru Grada Trogira.

Sl. 12. Broj postelja privatnog smještaja po gradskim naseljima grada Trogira 2017. godine

Izvor: Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017., Statističko izvješće 1617, DZS, Zagreb, 2018.

Naselja Trogir, Mastrinka i Arbanija najzahvaćenija su procesom apartmanizacije. No postoji razlika u načinu kojim je apartmanizacija zahvatila prostor navedenih naselja. Naime, apartmanizacija je u naselju Trogir, točnije njegovom kopnenom dijelu, vidljiva u funkcionalnoj promjeni korištenja već postojećih stambenih jedinica. Najbolji primjer toga su dvorišta privatnih kuća koje je zahvatio proces apartmanizacije. Ona su prije tog procesa uglavnom služila za uzgoj povrća i voća te domaćih životinja. Današnja vizura i namjena dvorišta sasvim je drugačija. Takva dvorišta zamijenila su dvorišta sa bazenima, uređenim travnjakom i ostalim sadržajem koji omogućava turistu zabavu i stvara mu osjećaj ugone. S druge strane apartmanizacija na otočnom dijelu naselja Trogir, ali i u naseljima Arbanija i Mastrinka, vidljiva je u izgradnji velikog broja novih stambenih jedinica u turističke svrhe. Na sljedećim slikama 13. i 14. prikazan je proces apartmanizacije u naseljima Arbanija i Mastrinka i u otočnom dijelu naselja Trogir.

Sl. 13. Područje Grada Trogira 1950-ih prije pojave masovnog turizma, sa naglaskom na područja naselja Arbanija, Mastrinka i otočni dio naselja Trogir (označena crnim okvirima)

Izvor: URL 15

Sl. 14. Naselja Arbanija, Mastrinka i otočni dio naselja Trogir (uokvirena) zahvaćena procesom apartmanizacije uslijed razvoja masovnog turizma u recentnom razdoblju

Izvor: URL 16

Fizionomska preobrazba vidljiva je i u staroj jezgri i to prvenstveno u promjeni načina korištenja objekata i površina. Na primjeru gradske rive vidljiva je ta transformacija. Naime, riva je tijekom 60-ih godina 20. st., prije razvoja masovnog turizma, služila kao pristanište za brodove i njome se isto tako moglo voziti motornim vozilima. Razvojem turizma ona se transformi-

ra isključivo u šetalište obogaćeno ugostiteljskim objektima. Na sljedećim slikama 15. i 16. jasno se vidi razlika u izgledu gradske rive 60-ih godina 20. st. i u suvremenom dobu.

Sl. 15. Trogirska riva 1960-ih

Izvor: URL 17

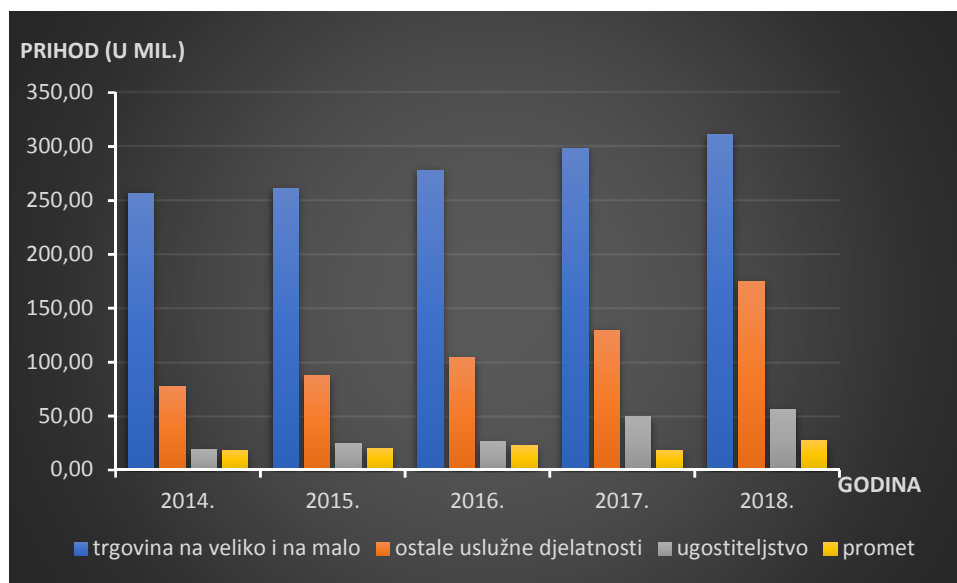

Sl. 16. Trogirska riva u suvremenom razdoblju

Izvor: URL 18

5.2. Socioekonomska preobrazba

„Bit turističkog razvoja počiva na činjenici da se turizam ponajprije razvija zbog njegovih ekonomskih koristi koje u većoj ili manjoj mjeri pridonose razvoju gospodarstva“ (Birkić, 2016, 28). Jedna od ekonomskih koristi je rast javnih prihoda od sredstava prikupljanja po osnovi poreza i boravišnih pristojbi. Naime, kako u Trogiru kontinuirano raste broj postelja na temelju kojih se plaća boravišna pristojba, tako i kontinuirano raste prihod Grada od same boravišne pristojbe. Još jedan od primjera gdje se vidi ekonomska korist jest inicijalna turistička potrošnja ostvarena u gospodarskim djelatnostima koje izravno apsorbiraju turističku potrošnju, a to su ponajprije ugostiteljstvo, ostale uslužne djelatnosti, promet i trgovina na veliko i malo (Birkić, 2016, 28). U slučaju grada Trogira vidljiv je rast prihoda tvrtki koje obavljaju navedene djelatnosti, što dovodi do povećanja baze koje Grad može oporezivati i samim time povećati svoje prihode. Na slici 17. prikazan je rast prihoda tvrtki na području Trogira koje se bave djelatnostima koje direktno apsorbiraju turističku potrošnju.

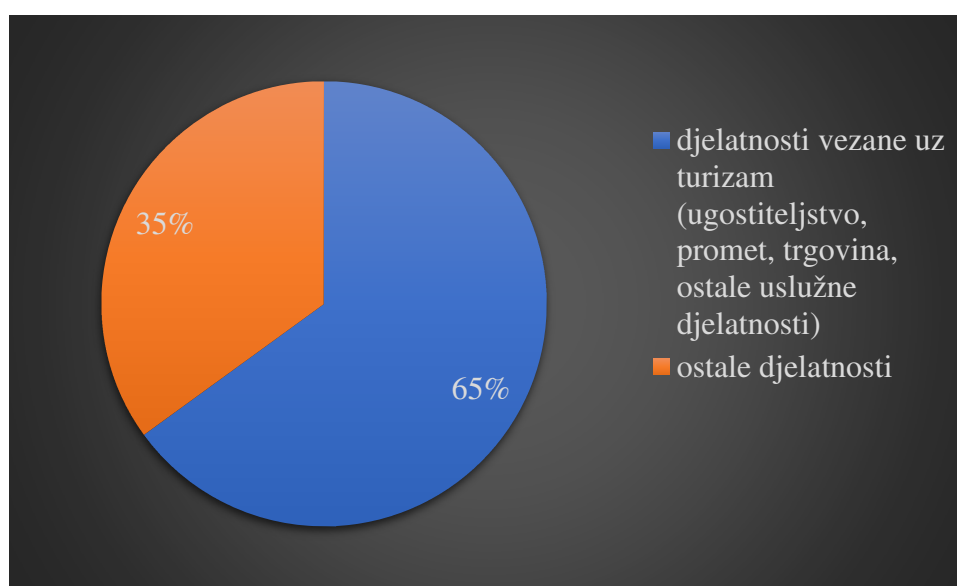

Sl. 17. Prihod tvrtki na području Grada Trogira iz različitih grupa djelatnosti koje su povezane sa turizmom od 2014. do 2018. godine

Izvor: URL 19

Nadalje, veliki priljev turista tijekom turističke sezone omogućio je otvaranje velikog broja obrta čiji se rad ograničava na sezonsko djelovanje. Naime, od ukupnog broja obrta, koji su aktivni u obavljanju rada, u Trogiru njih 30 % ima karakteristiku sezonskog djelovanja (URL 20).

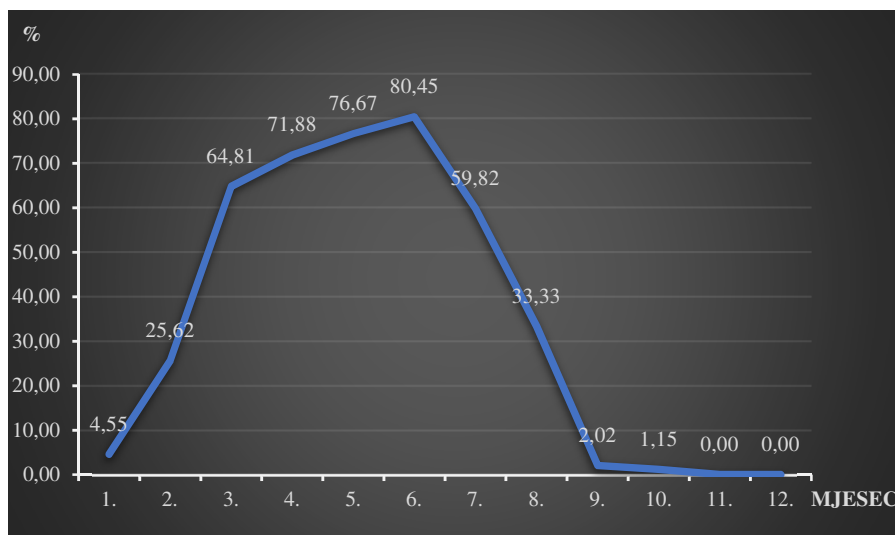
Jedna od ekonomskih posljedica razvoja turizma koja ima i pozitivne i negativne predznake jest zapošljavanje. Pozitivni utjecaj turizma na zapošljavanje očituje se u mogućnosti turizma da apsorbira radnike iz primarnog i sekundarnog sektora, od kojih je veliki dio srednje obrazovan (Bartoluci, Budimski, 2010, 1). Kako je u 2018. godini udio srednje obrazovanih u ukupnom broju nezaposlenih iznosio 68,3 % (URL 20) jasno je kako turizam tim osobama pruža šansu za zapošljavanje. Kolika je važnost turizma kada govorimo o zaposlenju srednje obrazovanih u gradu Trogiru vidi se u djelatnostima u kojima su se oni zaposlili u 2018. godini. Na slici 18. prikazana je struktura zapošljavanja srednje obrazovanih osoba u Trogiru prema djelatnostima.

Sl. 18. Struktura zapošljavanja srednje obrazovanih osoba u gradu Trogiru prema djelatnostima 2018. godine

Izvor: URL 21

Negativan učinak turizma kada je riječ o zapošljavanju jest njegov sezonski karakter. Problem je u tome što takva vrsta zapošljavanja ne pruža dugoročnu financijsku sigurnost zaposlenika te je veća mogućnost njihovog izrabljivanja od strane poslodavca. U gradu Trogiru uočljiv je veliki udio sezonskih radnika u mjesecima predsezone i same sezone, što je prikazano na slici 19.

Sl. 19. Udio sezonskih radnika u ukupnom broju zaposlenih u gradu Trogiru po mjesecima u 2017. godini

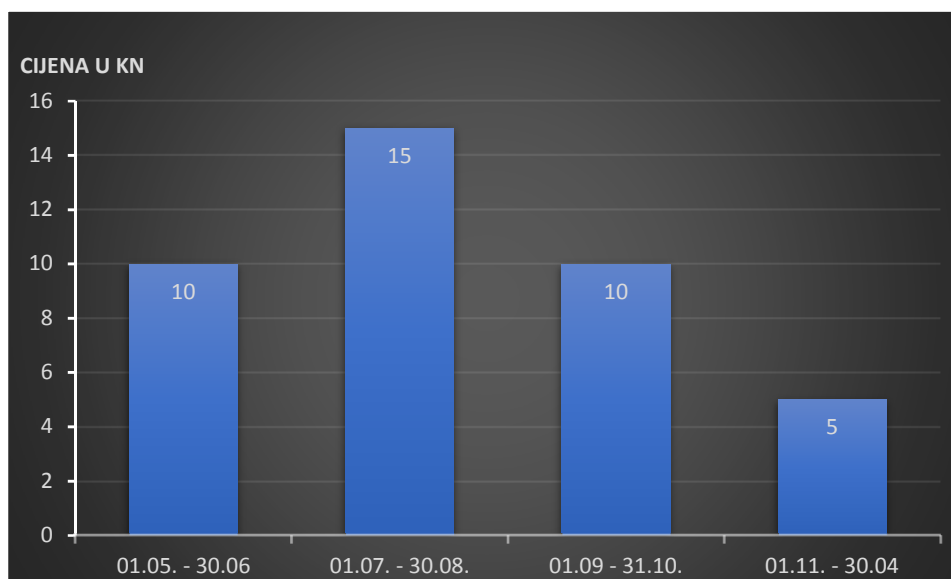
Izvor: Izvješće o nezaposlenosti i zapošljavanju u 2017. godini u Splitsko-dalmatinskoj županiji, HZZ regionalni ured Split, Split, 2018.

Drugi problem vezan je uz zapošljavanje nekvalificirane radne snage. Taj problem proizlazi iz neadekvatne korelacije između tržišta rada i obrazovnog sustava. Takva vrsta radnika može uzrokovati nižu kvalitetu usluge koja je jedna od bitnijih stavki u turističkoj ponudi određene destinacije.

Analiziranjem utjecaja masovnog turizma na rast cijena proizvoda i usluga, uočava se njihov porast. Jedan od glavnih problema je porast cijene stanovanja kao posljedice sve većeg broja stanova namijenjenih za turističko iznajmljivanje. Na primjer, u gradu Sinju koji se nalazi u istoj županiji kao i grad Trogir, ali nema povoljan turistički položaj i nema razvijen turizam kao Trogir te nije zahvaćen procesom apartmanizacije, cijene najma upola su manje. Cijena mjesečnog najma stana ,u 2019. godini, od 60 kvadrata u Sinju iznosi oko 350,00 eura, dok ta cijena za stan iste kvadrature u Trogiru iznosi oko 800,00 eura (URL 22).

Sve veći broj turističkih dolazaka uzrokovao je veliku izgrađenost gradskog prostora i napučenost turističkim objektima, a naročito obalnog dijela koje je turistički gledano najatraktivnije. Taj proces je prouzročio porast cijena građevinskih zemljišta. Za usporedbu, u gradu Zaprješću, kao jednom od najpoželjnijih gradova za život, koji se nalazi u zagrebačkom urbanom prstenu (koji se ubraja u najrazvijenije dijelove Hrvatske), cijena građevinskog zemljišta od 400 metara kvadratnih u 2019. godini iznosi 52.000,00 eura (URL 23), dok ona u gradu Trogiru iznosi 73.800 eura (URL 24). Osim na porast cijena nekretnina, razvoj masovnog

turizma utječe i na porast cijena usluga u gradu. Na primjeru rasta cijena parkiranja na najvećem gradskom parkingu u turističkoj sezoni to se najjasnije vidi. Na slici 20. prikazana je cijena parkiranja za osobna vozila na najvećem gradskom parkingu.

Sl. 20. Cijena parkiranja za osobna vozila na najvećem parkingu u gradu Trogiru tijekom predsezone, glavnog dijela sezone, podsezone i izvan sezone 2016. godine

Izvor: URL 25

Analiziranjem slike 20. uviđa se porast cijene tijekom cijele turističke sezone u odnosu na cijene izvan sezone od 130 % . Ovakav porast može se tumačiti sa dva različita stajališta, sa stajališta lokalnog stanovništva i sa stajališta gradske uprave. Naime, porast cijena parkinga tijekom turističke sezone otežava svakodnevnicu lokalnom stanovništvu u smislu da moraju izdvojiti više novca kada odlaze platiti režije, kada odlaze kupovati hranu i ostale proizvode jer većina njih mora doći osobnim vozilom, kako bi obavila navedene radnje, a koje vozilo negdje moraju parkirati. No sa stajališta gradske uprave ovakav porast cijena parkinga znači pojačani prihod u gradski proračun i shodno tome povećanje kapitala koji mogu dalje investirati u gradske projekte kojima povećavaju životni standard domicilnog stanovništva. Pojava masovnog turizma utječe i na porast cijena u trgovinama, jer tijekom turističke sezone, lokalno stanovništvo i turisti kupuju u istim trgovinama za kratkoročne potrebe (Kovačević, 2018).

5.3. Sociokulturna preobrazba

Sociokulturnu preobrazbu možemo promatrati kroz promjenu identiteta lokalnog stanovništva, očuvanja izvornosti te utjecaja na kulturnu baštinu. Pojava turizma na gradskom području nerijetko je uzrokovala mijenjanje u ponašanju lokalnog stanovništva i to na način da su se „lokalci“, prvenstveno zaposleni u uslužnim djelatnostima ponašali ljubaznije i pristupačnije nego što bi to činili u normalnim okolnostima bez prisutnosti turista, a sve s ciljem privlačenja i zadržavanja turista. No isto tako, boravak turista potaknuo je lokalno stanovništvo na bolje upoznavanje svoga kulturnog nasljeđa te osnivanje kulturnih i drugih udruga, organiziranje kulturnih manifestacija. Kulturno-umjetničko društvo „Kvadrilja“ primjer je takve udruge koja promovira stari trogirski ples istog naziva i glazbu. Manifestacije su prvenstveno organizirane kako bi se upotpunio sadržaj ponude u predsezoni i posezoni. Od značajnih manifestacija možemo izdvojiti: „Srednjovjekovni sajam“, „Vridne ruke obale, zagore i škoja“, „Jadranstar“, „Festival sretnog trenutka - Kairos“, „Trogirsko ljeto“, „Trogirska intrada“, „Blagdan Gospe od Karmela“, „Ljetni karneval“ (Radmilo, 2016).

Očuvanje izvornosti veliki je izazov za Trogir jer se uvelike oslanja na turizam koji je jako dinamičan i iziskuje konstantne promjene zbog velike konkurencije. Način života u staroj gradskoj jezgri kao primjer izvornosti trajno se izgubio uslijed razvoja turizma koji je diktirao neke nove trendove unutar jezgre. Staru gradsku jezgru do pojave masovnog turizma karakterizirale su obrtničke radnje, iznad ulica visjela su sušila za rublje tzv. *tiramoli*, te je većina objekata bila nastanjena lokalnim stanovništvom. Na sljedećoj slici 21. prikazan je *tiramol*, jedan od simbola trogirskih ulica koji iščezava pojavom masovnog turizma.

Sl. 21. Trogirska ulica 1989. godine na kojoj se vidi tiramol

Izvor: URL 26

Sve je to zamijenjeno trgovinama raznovrsnom robom, prvenstveno suvenirima različitih motiva od kojih većina nema nikakve veze sa Trogirom, lokalno stanovništvo se iselilo kako bi svoje stanove mogli prenamijeniti u apartmane. Gradska jezgra poplavljena je ugostiteljskim objektima. Zastupljen je proces depopulacije u gradskoj jezgri i to uglavnom mlađe populacije koja ima ambicije i volje za ostvarivanjem ekonomske dobiti od turizma te svoje nekretnine prenamjenjuju u turističke svrhe (URL 27).

Vidljiva je promjena u načinu uporabe gradske baštine uslijed popuštanja prema modernim zahtjevima turizma što se zorno vidi na primjeru kule Kamerlengo koja tijekom ljetnog perioda, točnije početkom kolovoza za vrijeme „Moon festivala“ služi kao pozornica za elektronsku glazbu koja ne samo da nije dio tradicije Trogira, već svojom bukom i vibracijama štetno djeluje na samu kulu.

5.4. Utjecaji na okoliš

Turizam kao gospodarska grana vrši nekoliko direktnih pritisaka na okoliš. Neki od njih su iscrpljivanje prirodnih resursa što podrazumijeva povećano korištenje pitke vode, plodova mora. Nadalje, tu je onečišćenje voda ispuštanjem otpadnih voda iz turističkih objekata, utjecaj plovila namijenjenih turizmu, zatim povećano onečišćenje zraka i buke zbog povećanog

prometa. Vizualna degradacija prostora neodgovarajućim načinom gradnje turističkih smještajnih objekata također je vrsta direktnog pritiska turizma na okoliš (Kružić, 2004).

Na području Grada Trogira zastupljeno je nekoliko direktnih pritisaka na okoliš pojačanih turističkim djelovanjem. Najznačajniji je utjecaj prometa s obzirom da su na gradskom području zastupljena sva tri oblika prometa (zračni, kopneni i morski). Promatrajući pojedinačno, vidljiv je primat nautičkog prometa u zagađenju okoliša i to prije svegaorskog staništa. Problem predstavlja veliki broj brodskih vozila na malom prostoru. Ono što privlači brojne nautičare svakako su čisto more i brojne uvale i otoci u trogirskom arhipelagu. Morska plovila, osim što ispuštaju balastne vode koje predstavljaju iznimnu opasnost za lokalni okoliš jer se u njima može nalaziti nekoliko tisuća vrsta organizama iz drugih staništa, koja mogu negativno utjecati na taj isti lokalni okoliš, stvaraju buku, povećavaju koncentraciju opasnih metala (Milošević, 2016).

Drugi problem vezan uz nautički promet je mehaničko uništavanje obale radi izgradnje potrebne infrastrukture za tu vrstu prometa. Dolazi do betonizacije obale čime se nepovratno uništava stanište na dijelu gdje se izgradi marina, a isto tako postoji opasnost od nakupljanja smeća sa brodova koji su vezani u marini, ako se o njemu ne vodi adekvatna briga.

Negativan utjecaj nautičkog turizma na more trogirskog prostora moguće je promatrati na primjeru morske cvjetnice *Posidonia oceanica* tzv. „pluća mora“. Staništa te cvjetnice vrlo su važna za život u moru, s jedne strane zbog visoke primarne produkcije, a s druge zato što se mnogi organizmi, pa i oni ekonomski važni, u njima hrane, razmnožavaju i nalaze zaklon. Biomasa staništa posidonije i raznolikost živog svijeta u njima vrlo je velika pa ona tvore važan tip sredozemnoga, a prema tome i jadranskoga staništa (URL 28). Razvoj turizma u Gradu potaknuo je gradnju nove marine sa većim brojem sidrišta i vezova. Problem je u tome što se lokacija marine poklapa sa lokacijom gdje obitava *Posidonia oceanica* (URL 28).

Daljnji problem jest premazivanje brodskih trupova protiv obrastanja travom. Boja kojom se premazuju sadrži toksične metale koji direktno utječu na rast morske vegetacije. Servisni radovi premazivanja brodova vrše se u samim marinama te one predstavljaju „vruće točke“ ispuštanja teških metala iz premaza u more. Rezultati istraživanja pokazali su da su mjesta s najvećim koncentracijama teških metala u sedimentima u pravilu prališta i zone servisa u marinama, što i nije iznenađujuće s obzirom na činjenicu da u marinama ne postoji adekvatni tretman otpadne vode iz tih zona (URL 28). ACI marina Trogir sadrži i pralište te zonu servisa.

Komponenta zračnog prometa koja generira najviše negativnog utjecaja na gradski okoliš je Zračna luka Split, a koja se nalazi u neposrednoj blizini Trogira. Naime, koncentracija štetne tvari koje se nalaze u ispušnim plinovima zrakoplova najveća je u samim zračnim lukama. Na primjer, koncentracija dušičnih oksida (NO_x), koji u stratosferi izazivaju oštećenje prirodnog ozonskog sloja, najveća je prilikom faze polijetanja i slijetanja (dvije faze leta koje se odvijaju u zračnim lukama) (URL 29) . U tablici 1. prikazana je koncentracija NO_x u spomenutim fazama leta sa dodatkom faze leta (spuštanje) koja se ne odvija u samoj zračnoj luci.

Tablica 1. Koncentracija dušičnih oksida u različitim fazama leta

FAZA LETA	KONCENTRACIJA NO _x (kg/h)
polijetanje	67,1
slijetanje	42,6
spuštanje	9,07

Izvor: URL 29

Kako Zračna luka Split bilježi najveći broj letova u srpnju i kolovozu (URL 30), mjesecima kada je najveći broj dolazak turista, dolazi se do zaključka kako povećani broj letova povećava koncentraciju štetnih tvari iz ispušnih plinova zrakoplova.

Cestovni promet glavni je uzročnik negativnog utjecaja na okoliš kada je u pitanju kopneni promet. Kako se tijekom turističke sezone povećava broj vozila na gradskim ulicama tako se i povećava koncentracija štetnih plinova, ali isto tako se povećava i razina buke i vibracije koju generiraju cestovna vozila, koja isto tako imaju negativan utjecaj na gradski okoliš.

Problem povećanog pritiska na kanalizacijski sustav riješio se novim kanalizacijskim sustavom Kaštel-Trogir koji prikuplja i pročišćava otpadne vode sa gradskog područja te se pod-morskim cijevima ispuštaju u otvoreno more Splitskog kanala (URL 31).

6. Zaključak

Pojava masovnog turizma u Gradu Trogiru potaknula je čitav niz pozitivnih i negativnih trendova. Naime, razvoj turizma potaknuo je ulaganja u pojedene projekte koji su poboljšali funkcioniranje lokalnog stanovništva u Gradu. Jedan od takvih projekta bila je gradnja novog mosta koji spaja kopno i otok Čiovo što je dovelo do smanjenja automobilske pritiska na stari most i na staru gradsku jezgru. Izgradnja i nadogradnja gradske marine omogućila je otvaranje novih radnih mjesta. Izgradnja zračne luke omogućila je bolju povezanost Grada sa važnim emitivnim turističkim državama, ali i sa ostatkom svijeta. Razvoj turizma potaknuo je ulaganja u zabavno-rekreacijsku infrastrukturu. Primjer toga je trgovački centar Maris u sklopu kojega se nalazi sadržaj (teretana, dječja igraonica i razni dućani) koji su podigli uslugu za lokalno stanovništvo, ali i za turiste. Povećani pritisak na kanalizacijski sustav koji je naročito bio izražajan u ljetnim mjesecima, tj. tijekom turističke sezone potaknuo je gradnju novog kanalizacijskog sustava. Kriza u brodogradnji imala je manje posljedice jer se stanovništvo okrenulo turizmu koji im je omogućio lakše preživljavanje te manju ovisnost o opstanku brodogradnje. Sve navedeno možemo promatrati kao pozitivne trendove potaknute razvojem masovnog turizma na području grada Trogira.

No s druge strane, poboljšanje prometne infrastrukture rezultiralo je povećanjem prometnih vozila na kopnu, moru i u zraku što je dovelo do većeg zagađenja okoliša gradskog prostora. Dokaz toga je povećana koncentracija štetnih tvari iz ispušnih plinova u zraku i smanjivanje prirodnog staništa *Posidonia oceanica* koja je indikator čistog mora. Povećani broj dolazaka turista prouzročio je povećanje otpada čije odlaganje predstavlja veliki izazov za grad Trogir. Još jedna od negativnih posljedica razvoja masovnog turizma svakako je izumiranje tradicije koja bi trebala biti jedan od temelja svake turističke destinacije.

Grad Trogir svakako bi trebao napraviti strategiju za razvoj drugih oblika turizma koje imaju manje štetne posljedice, jer je turizam kao djelatnost od iznimne važnosti za ovaj kraj, ali u ovakvom obliku kakav je danas nije dugoročno održiv.

Popis literature i izvora

Literatura:

Bartoluci, M., Budimski, V., 2010: Obrazovni sustav stručnih kadrova za potrebe turizma u Hrvatskoj, *Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu*, 1 (1), 7 – 19.

Birkić, D., 2016: Održivi turistički razvoj priobalne destinacije, file:///C:/Users/User/Downloads/934476.Birki_D._Odrivi_turistiki_razvoj_priobalne_destinacije_Doktorski_rad%20(1).pdf, (14.08.2019.)

Butković Mićin, L., 2019: Moderna arhitektura Trogira, <https://slobodneveze.files.wordpress.com/2019/01/moderna-arhitektura-trogira-e-publikacija.pdf>, (14.08.2019.)

Dobrovoljski, B., 2013: Uvod u turizam, <https://www.scribd.com/doc/165360610/Uvod-u-Turizam>, (13.08.2019.)

Duda, I., Stanić, I., 2011: Iza vrata radničkih odmarališta. Službeni zapisi o nestašnim i gladnima 1947. – 1950., *Historijski zbornik*, 64 (1), 99 – 119.

Fejzuloska, S., 2016: Utjecaj financijske krize na turizam, <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:1551/preview>, (15.08.2019.)

Gyr, V., 2010: The History of tourism : Structures on the path to modernity, <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism>, (22.07.2019.)

Kovačević, M., 2018: Utjecaj turizma na preobrazbu grada Hvara, <https://repositorij.pmf.unizg.hr/islandora/object/pmf:3549/preview>, (19.08.2019.)

Kružić, N., 2004: Turizam i okoliš, *Tourism and hospitality management*, 10 (2), 97 – 100.

Kušen, E., 2001: Turizam i prostor Klasifikacija turističkih atrakcija, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 9 (1), 1 – 12.

Magaš, D., Vodeb, K., Zadel, Z., 2018: Planiranje turizma destinacije, u: Menadžment turističke organizacije i destinacije (ur. Bartoluci, M.), Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Rijeka, 94 – 124.

Milošević, S., 2016: Utjecaj nautičkog turizma na okoliš,

<https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu:817/preview>, (17.08.2019.)

Pupek, L., 2017: Razvojni učinci manifestacijskog turizma u Varaždinu na primjeru Špancir-

festa, <https://repositorij.efst.unist.hr/islandora/object/efst%3A1164/datastream/PDF/view>,

(16.08.2019.)

Radmilo, N., 2016: Utjecaj kulturnog turizma na razvoj gradova u Dalmaciji,

<https://repositorij.svkst.unist.hr/islandora/object/efst%3A105/datastream/PDF/view>,

(15.08.2019.)

Stipanović, B., 2015: Mjesto i uloga prostora u turizmu Trogira – primjer manifestacije Sred-njovjekovni festival, *Ekonomska misao i praksa*, 2015 (2), 651 – 670.

Šetka, M., 2018: Percepcija modernizacije života u Dalmaciji krajem 19. i u prvoj polovici

20.stoljeća, <https://repositorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:2251/preview>, (11.08.2019.)

Škara, M., 2016. : Razvoj i tijek turizma Hrvatske od kraja 2.svjetskog rata do 1990.godine,

<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unizd%3A433>, (13.08.2019.)

Tomljenović, T., Boranić Živoder, S., 2015: Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, Institut za turizam, Zagreb

Vojnović, N., 2017: Prirodna osnova i turizam,

https://www.unipu.hr/images/50022829/Nikola_Vojnovic-Prirodna_osnova_i_turizam.pdf

(19.08.2019.)

Izvori:

1. Izvješće o nezaposlenosti i zapošljavanju u 2017. godini u Splitsko-dalmatinskoj žu-paniji, HZZ regionalni ured Split, Split, 2018.
2. Statistička analiza turističkog prometa 2001., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2002.
3. Statistička analiza turističkog prometa 2002., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2003.
4. Statistička analiza turističkog prometa 2003., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2004.

5. Statistička analiza turističkog prometa 2004., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2005.
6. Statistička analiza turističkog prometa 2005., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2006.
7. Statistička analiza turističkog prometa 2006., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2007.
8. Statistička analiza turističkog prometa 2007., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2008.
9. Statistička analiza turističkog prometa 2008., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2009.
10. Statistička analiza turističkog prometa 2009., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2010.
11. Statistička analiza turističkog prometa 2010., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2011.
12. Statistička analiza turističkog prometa 2011., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2012.
13. Statistička analiza turističkog prometa 2012., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2013.
14. Statistička analiza turističkog prometa 2013., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2014.
15. Statistička analiza turističkog prometa 2014., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2015.
16. Statistička analiza turističkog prometa 2015., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2016.
17. Statistička analiza turističkog prometa 2016., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2017.
18. Statistička analiza turističkog prometa 2017., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2018.
19. Statistička analiza turističkog prometa 2018., TZ županije Splitsko-dalmatinske, Split, 2019.
20. Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2017., Statističko izvješće 1617, DZS, Zagreb, 2018.

Internetske stranice:

URL 1: Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/>, (10.08.2019.)

URL 2: Grad Trogir,
http://www.trogir.hr/GradTrogir/images/stories/Statuti_grbovi_zakoni/Analiza_situacije_Trogir.pdf, (12.08.2019.)

URL 3: GIS podaci,
<https://wetransfer.com/downloads/44b6da8aec4c9276b618ab83731aaed520190909192706/5ea451fb5f462bfe11b2dc7613ff809a20190909192706/5606ee> (12. 09. 2019.)

URL 4: Kakvoća mora, http://baltazar.izor.hr/plazepub/kakvoca_detalji10#, (12.08.2019.)

URL 5: Freemeteo, <https://freemeteo.com.hr/vrijeme/trogir/povijest/mjesecna-arhiva/>, (12.08.2019.)

URL 6: Pantan, http://web.hamradio.hr/9aff/9AFF-068_Pantan/Pantan.htm, (08.08.2019.)

URL 7: Potapanje: Trogir godišnje tone po jedan milimetar - traži se pomoć UNESCO-a – Slobodna Dalmacija, <https://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/83488/potapanje-trogir-godisnje-tone-po-jedan-milimetar--trazi-se-pomoc-unesco-a>, (14.08.2019.)

URL 8: Ministarstvo kulture - Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5220>, (22.08.2019.)

URL 9: Grad Trogir povijest – turizam, <http://www.trogir.hr/GradTrogir/povijest-turizam>, (11.08.2019.)

URL 10: Vitićev motel u Trogiru potpuno je devastiran – tportal,
<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/viticev-motel-u-trogiru-potpuno-je-devastiran-20111022>, (15.08.2019.)

URL 11: Turizam u brojkama 2017., Hrvatska turistička zajednica,
https://www.htz.hr/sites/default/files/201808/HTZ%20TUB%20HR_%202017%20FINAL.pdf, (17.08.2019.)

URL 12: World Bank Open Dana, <https://data.worldbank.org/>, (21.08.2019.)

URL 13: Profili tržišta, Hrvatska turistička zajednica, <https://www.htz.hr/hr-HR/informacije-o-trzistima/profili-trzista>, (11.08.2019.)

URL 14: Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, <http://hrturizam.hr/wp-content/uploads/2018/07/Tomas-Ljeto-2017-Stavovi-i-potrosnja-turista-u-Hrvatskoj.pdf>, (18.09.2019.)

URL 15: Što je Michael Rougier snimio u Trogiru u ljeto 1957. – Trogir Time Travel, <http://trogirtimetravel.blogspot.com/2017/05/sto-je-michael-rougier-snimio-u-trogiru.html>, (10.08.2019.)

URL 16: Apartmani Tomi, <http://hu.apartmanitomi.com/trogir-horvatorszag-utazas>, (10.08.2019.)

URL 17: Trogir Time Travel, <http://trogirtimetravel.blogspot.com>, (11.08.2019.)

URL 18: <https://www.homeaway.co.uk/p1371206>, (11.08.2019.)

URL 19: Digitalna komora, <https://digitalnakomora.hr/hr/enterprise/activity/search>, (13.08.2019.)

URL 20: Pretraživanje baze podataka Obrtnog registra – Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, <https://or.portor.hr/pretraga.htm>, (14.08.2019.)

URL 21: Statistika on-line – Hrvatski zavod za zapošljavanje, <https://statistika.hzz.hr/default.aspx>, (14.08.2019.)

URL 22: Iznajmljivanje stanova – Njuškalo, <https://www.njuskalo.hr/iznajmljivanje-stanova>, (15.08.2019.)

URL 23: Prodaja zemljišta – Fabek nekretnine, <http://fabeknekretnine.com/trazilica/?location=zapresic&status=prodaja&type=zemljista&min-price=any&max-price=any&min-area=400&max-area>, (15.08.2019.)

URL 24: Prodaja zemljišta – Biliškov nekretnine, <https://www.biliskov.com/>, (15.08.2019.)

URL 25: Cijene parkirališta – Trogir holding, <http://www.tgholding.hr/pdf/parking/CJENIKPARKIRALISTA.pdf>, (16.08.2019.)

URL 26: Povratak u Trogir 1989. – Trogir Time Travel,
<http://trogirtimetravel.blogspot.com/2017/07/povratak-u-trogir-1989.html>, (16.08.2019.)

URL 27: Ovako se turizam Trogiru obija o glavu – tportal,
<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ovako-se-turizam-trogiru-obija-o-glavu-20150427>,
(15.08.2019.)

URL 28: Izvješće o stanju okoliša u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008. - 2011.
godine - Upravni odjel za graditeljstvo, komunalne poslove, infrastrukturu i zaštitu okoliša,
<https://www.dalmacija.hr/>, (16.08.2019.)

URL 29: https://www.weboteka.net/fpz/Ekologija%20u%20prometu/e-student/08-zrak_2.ppt,
(17.08.2019.)

URL 30: Split–airport, http://www.split-airport.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=115&lang=hr,
(17.08.2019.)

URL 31: Kanalizacijski sustav Kaštela – Trogir, <http://www.ekz.hr/projekti/kanalizacijski-sustav-kastela-trogir>, (18.08.2019.)

Popis slika i tablica

Popis slika

Sl. 1. Položaj Grada Trogira unutar Splitsko-dalmatinske županije

Sl. 2. Temperatura mora trogirskog akvatorija mjerena za vrijeme određenih datuma u periodu od 22. svibnja do 25. rujna

Sl. 3. Srednje mjesečne temperature u Trogiru tijekom 2018.godine

- Sl. 4. Stara gradska jezgra Trogira
- Sl. 5. Općina Trogir za vrijeme SFRJ
- Sl. 6. Motel Trogir nakon devastiranja
- Sl. 7. Struktura dolazaka domaćih i stranih turista u gradu Trogiru 2001. – 2018. godine
- Sl. 8. Struktura noćenja domaćih i stranih turista u gradu Trogiru 2001. – 2018. godine
- Sl. 9. Struktura dolazaka i noćenja stranih turista u gradu Trogiru glavnih emitivnih država 2017. godine
- Sl. 10. Prosječni broj noćenja stranih turista u Gradu Trogiru prema glavnim emitivnim državama 2017. godine
- Sl. 11. Udio postelja privatnog smještaja u ukupnom broju postelja u gradu Trogiru od 2001. – 2018. godine
- Sl. 12. Broj postelja privatnog smještaja po gradskim naseljima grada Trogira 2017. godine
- Sl. 13. Područje Grada Trogira 1950-ih prije pojave masovnog turizma, sa naglaskom na područja gradskih naselja Arbanija, Mastrinka i otočni dio naselja Trogir (označena crnim okvirima)
- Sl. 14. Gradska naselja Arbanija, Mastrinka i otočni dio naselja Trogir (uokvirena) zahvaćena procesom apartmanizacije uslijed razvoja masovnog turizma u recentnom razdoblju
- Sl. 15. Trogirska riva 1960-ih
- Sl. 16. Trogirska riva u suvremenom razdoblju
- Sl. 17. Prihod tvrtki na području Grada Trogira iz različitih grupa djelatnosti koje su povezane sa turizmom od 2014. do 2018. godine
- Sl. 18. Struktura zapošljavanja srednje obrazovanih osoba u gradu Trogiru prema djelatnostima 2018. godine
- Sl. 19. Udio sezonskih radnika u ukupnom broju zaposlenih u gradu Trogiru po mjesecima u 2017. godini

Sl. 20. Cijena parkiranja za osobna vozila na najvećem parkingu u gradu Trogiru tijekom predsezone, glavnog dijela sezone, podsezone i izvan sezone 2016. godine

Sl. 21. Trogirska ulica 1989. godine na kojoj se vidi tiramol

Popis tablica

Tablica 1. Koncentracija dušičnih oksida u različitim fazama leta